

PAGDADALUMAT: HOKUS PUKOS: “PAGSISIYASAT SA MGA PANLILINLANG GAMIT ANG TEKNOLOHIYA”

Necel V. Cagampan¹, Freddielyn B. Pontemayor²

Central Mindanao University, Musuan, Bukidnon 8714, Philippines

ABSTRACT

Layunin ng pag-aaral na ito na siyasin at mailarawan ang mga karanasan ng mga mag-aaral hinggil sa iba't ibang anyo ng panlilinlang na isinasagawa gamit ang teknolohiya, partikular na sa social media at online na transaksyon. Ginamit sa pag-aaral ang deskriptibong disenyo ng pananaliksik upang matukoy ang mga karaniwang uri ng panlilinlang, mga salik na nagiging sanhi ng pagiging madaling mabiktima ng mga mag-aaral, at mga epekto nito sa kanilang pang-araw-araw na buhay. Labinlimang (15) mag-aaral na may edad labing-apat (14) hanggang labing-anim (16) na taon mula sa San Nicolas National High School ang pinili bilang mga kalahok sa pamamagitan ng purposive o target na sampling. Isinagawa ang pangangalap ng datos sa pamamagitan ng talatanungan at pangkatang panayam o pagbabahagi ng karanasan.

Batay sa mga nakalap na datos, lumitaw na kabilang sa mga karaniwang anyo ng panlilinlang ang panloloko sa online shopping, pagpapadala ng kahina-hinalang link, phishing, pagpapakalat ng maling impormasyon, at pagpapanggap bilang ibang tao. Kabilang sa mga karanasan ng mga kalahok ang pagtanggap ng produktong hindi tumutugma sa kanilang inorder, maling impormasyon hinggil sa presyo at kalidad ng produkto, hindi wastong sukat o kulay ng biniling bagay, at pagkakalantad sa mga link na maaaring magdulot ng panganib sa kanilang mga account at personal na impormasyon. Natukoy rin na ang kakulangan sa kaalaman hinggil sa cybersecurity, labis na pagtitiwala sa impormasyong nakikita online, kawalan ng mapanuring pagsusuri, at paggamit ng mga mukhang lehitimong mensahe o website ay ilan sa mga pangunahing salik na nagiging dahilan ng panlilinlang. Ipinakikita ng pag-aaral ang kahalagahan ng patuloy na edukasyon sa digital literacy, cybersecurity awareness, at mapanuring paggamit ng social media upang maprotektahan ang mga mag-aaral laban sa iba't ibang anyo ng panlilinlang gamit ang teknolohiya.

Keyword: : panlilinlang, teknolohiya, social media, online shopping, cybersecurity awareness, digital literacy.

1. INTRODUCTION

Ang "pagdadalumat" ay isang Filipino na salita na maaaring tumukoy sa pagbibigay ng kahulugan o interpretasyon sa isang bagay o konsepto. Ito ay maaaring gamitin sa iba't ibang konteksto, tulad ng sa wika, panitikan, sining, at iba pang larangan.

Sa wika, halimbawa, ang pagdadalumat ay maaaring tumukoy sa pagsusuri ng kahulugan ng mga salita, parirala, o pangungusap. Sa panitikan, maaaring gamitin ang pagdadalumat upang unawain ang mga simbolismo, motibo, at mensahe sa likod ng isang akda. Sa sining, maaaring gamitin ito upang unawain ang kahulugan ng isang likha o obra.

Ang pagdadalumat ay isang mahalagang bahagi ng pagsusuri at pag-unawa sa iba't ibang aspeto ng kultura at lipunan. Ito ay nagbibigay-daan sa mga tao na masusing suriin at unawain ang mga bagay-bagay sa kanilang paligid, na naglalabas ng mas malalim na kahulugan o konteksto.

Ang "pagdadalumat" ay isang pamamaraan ng pagtutukoy o pagsusuri sa kahulugan ng isang teksto o pahayag. Narito ang ilang halimbawa ng mga salitang magagamit sa pagdadalumat:

Una-Interpretasyon - Ito ay ang pag-aaral o pagsusuri sa isang teksto upang maunawaan ang tunay na kahulugan nito.

Pangalawa-Pagsusuri - Ito ay ang proseso ng masusing pagsusuri at pag-aaral ng mga bahagi ng teksto upang maunawaan ang kahulugan nito.

Pangatlo-Pagsasalin-wika - Ito ay ang pag-convert ng isang teksto mula sa isang wika patungo sa iba, at ang pag-unawa sa kahulugan ng teksto sa dalawang wika.

Pang-apat-Pagtukoy ng Tema - Ito ay ang proseso ng pagkilala sa pangunahing ideya o tema ng isang teksto.

Panglima-Pagsusuri sa Konteksto - Ito ay ang pagsusuri sa mga salita, pangungusap, o bahagi ng teksto batay sa kanilang konteksto o kung paano sila naapektohan ng iba't ibang elemento ng teksto.

Pinagmulan o Kasaysayan ng salitang "**HOKUSPOKUS**"

Ang konsepto ng salitang "hokuspokus" ay nangangailangan ng isang mahiwagang kapangyarihan o pagtutukoy sa isang di-tuwirang paraan na hindi lubos na maunawaan ng nakararami. Ito ay madalas na ginagamit sa mga pangyayari na sobra sa kahulugan o may pinagkakakitaan, kasama na ang mga mahiwagang ritwal, mga lokohan at mga scam.

Ang kasaysayan ng salitang "hokuspokus" ay may pamamaraan mula sa mga kataga "Hocus Pocus" na narinig sa misa ng mga Katoliko noong panahon ng gitnang edad, kung saan ang pari ay nagdedesisyon na ang tinapay sa Eukaristiya ay magiging katawan ng Diyos sa pamamagitan ng kanyang mga salita na "Hoc Est Corpus Meum". Sa mga pagdiriwang na ito, ang mga di-katoliko ay nagtataka at nahihya kung paano nagagawa ng mga pari ang pagbabago ng tinapay sa katawan ng Diyos. Ito ang nagbigay-daan sa paglalagay ng mga salita na "hokuspokus" upang ilarawan ang mga mahiwagang ritwal o iba pang mga aktibidad na hindi lubos na maunawaan ng nakararami

Ang hokuspokus ay isang salitang ginagamit upang tukuyin ang isang mahiwagang bagay o proseso na hindi maipaliwanag ng naaayon sa mga batas ng agham o lohika. Sa kasalukuyan, ang hokuspokus ay madalas na ginagamit upang magpapahiwatig ng pagdududahang mayroong pamemersonal o manipulasyon sa isang sitwasyon. Upang magbigay ng linaw sa konsepto ng hokuspokus, maaaring maisip ito bilang isang uri ng deception o panloloko na nagagamit upang

magbigay ng ilusyon ng mahika o kapangyarihan na hindi naman talaga tunay. Sa kabuuan, ang hokuspokus ay isang salitang nagbibigay-diin sa pagnanais ng tao na magkaroon ng kontrol sa mga bagay na hindi niya kaya yung gawin.

Ang salitang "hokuspokus" ay isang pangunahing Ingles na ekspresyon na ginagamit upang magpahayag ng pag-aalangan o pang-aasar sa isang bagay na tila mahirap paniwalaan o tunay. Ito ay madalas gamitin kapag ang isang tao o sitwasyon ay nagiging labis na misteryoso o mahiwaga na tila hindi maipaliwanag nang maayos. Ang "hokuspokus" ay maaaring magpahiwatig ng pagdududa o kawalan ng tiwala sa isang bagay o tao.

Halimbawa:

1."Huwag kang mag-aksaya ng oras sa hokuspokus na iyan. Hanapin mo ang totoong sagot sa problemang ito."

1. Sa pangungusap na ito, ang "hokuspokus" ay ginamit upang ipakita ang pag-aalangan o kawalan ng kredibilidad sa isang mahiwagang solusyon o paliwanag.

2."Ipinapangako ng mga manggagamot na ito na gagaling ka sa kanilang hokuspokus na gamot."

2. Dito, ang "hokuspokus" ay ginamit upang magpahayag ng pang-aasar o pagdududa sa epekto ng mga hindi pangkaraniwang o hindi pa napatunayang pamamaraan ng pagpapagaling.

Sa pangkalahatan, ang "hokuspokus" ay nagpapahayag ng pag-iwas o pagsususpetsa sa mga bagay na tila labag sa natural na batas o hindi malinaw na nagpapakita ng tunay na resulta o epekto.

Ang salitang "hokuspokus" ay isang idyoma sa Ingles na maaaring may mga mungkahing pinagmulan mula sa mga termino sa mahiwagang pagganap, kulto, o pananampalataya. Maaaring nauugnay ito sa mga paraan ng pag-arte at mahiwagang pagpapakita na ginagamit ng mga manggagamot, manghuhula, o mga taong may sadyang likas na kakayahan na gumawa ng mga ilusyon o mga trambolino.

1. **Hocus Pocus:** Ang isang teorya ay nagmumula sa paggamit ng mga manggagamot noong gitnang edad, lalo na noong mga siglo 16 at 17. Karamihan sa kanila ay nagsasagawa ng ritwal

o dasal habang nag-aalok ng kanilang mga serbisyo. Ipinapakita sa kanilang mga ritwal ang tinatawag na "hocus pocus," na naging isang popular na ekspresyon para sa kanilang mga gawain. Ang "hocus pocus" ay maaaring isa-isa nilang binibigkas bilang bahagi ng ritwal. Ang orihinal na porma nito ay "Hoc est corpus meum" sa Latin, na ang ibig sabihin ay "Ito ang aking katawan." Sa prosesong ito, tila itinatransporma nila ang isang bagay sa ibang bagay, kaya't maaaring nauugnay ito sa mahiwagang pagpapakita.

2. Ang Aksidente ng Pagpapalit ng Wika: Isa pang teorya ay nauugnay ang "hokuspokus" sa

aksidente ng pagpapalit ng wika. Noong mga panahon ng Ingles na Reformation, maraming nagiging Protestanteng mga seremonya ang nagpapalit mula sa Latin patungo sa Ingles. Sa mga ito, ang "Hoc est corpus meum" (Ito ang aking katawan) ay nagiging "Hocus pocus" sa mata ng mga hindi pamilyar sa Latin, at ito ay naging bahagi ng mahiwagang ritwal.

2.PAGLALAHAD NG SULIRANIN

Ang pag-aaral na ito ay naglalayong masuri HUKOS PUKOS “Pagsisiyasat sa mga Panlilinlang Gamit ang Teknolohiya”

(1) paano nakakaapekto ang teknolohiya sa paglaganap ng mga panlilinlang

(2) ano ang epekto nito sa mga mag-aaral ang malinlang ginagamit gamit ang Teknolohiya.; at
(3) Sisiyasatin ang implikasyon ng paggamit ng mga teknolohiya sa panlilinlang.

3.METHODOLOGY

Ang pananaliksik na ito ay isinasagawa sa pamamagitan ng deskriptibong metodo sa pananaliksik upang magkaroon ng masusing pag-unawa sa mga suliranin ng mga mag-aaral tungkol sa kanilang mga naging karanasan sa paglilinlang gamit ang social media.Sa ganitong paraan, naibigay ang konteksto sa mga kuwento ng mga mag-aaral tungkol sa kanilang karanasan na malinlang sa social media.Sa unang bahagi ng pag-aaral, gumamit ang mananaliksik ng questionnaire upang malaman ang mga pangunahing dahilan kung bakit marami ang mga mag-aaral o tao ay nalilinlang sa social media.Ang questionnaire ay binubuo ng mga tanong sa mga personal tulad ng ibat-ibang mga karanasan ng mga tao na malinlang sa social media.

Sa ikalawang bahagi ng pag-aaral, gumamit ang mananaliksik ng pakikipanayam upang ilahad ang kanilang mga naging karanasan.Nagkaroon ng mga pagkakataon ang bawat mag-aaral na magbahagi ng kanilang mga karanasan sa pagkakataon na sila ay nalinlang gamit ang social media at para naman ay makapagbibigay ng payo sa kanilang kapwa mag-aaral para maiwasan na maging biktima sa paglilinlang ng social media sa kasalukuyang sitwasyon.

May labing limang (15) kalahok na mag-aaral sa pagitan ng 15-18 ang napili sa pamamagitan ng target na sampling mula sa pampublikong paaralan sa San Nicolas National High School.Ang mag-aaral ay binigyan ng survey na sinundan ng isang group sharing na mahigit sa isang araw na Gawain.

4.ANALISIS

Matutunghayan sa talahanayan sa ibaba ang mga naging tugon ng mga mag-aaral ukol sa kanilang mga naging sagot kung bakit marami ang Nalilinlang sa Paggamit ng Social Media.Mga sa sagot ng mga mag-aaral sa unang tanong na

1.Pwedi mo bang ibahagi ang karanasan mo sa anumang pagkakataon na ikaw ay na-lure o na linlang sa online na kalakaran?

Bilang ng Kalahok	Sagot ng mga kalahok
M1	Minsan nalinlang ako sap ag-order ng mga damit sa online
M2	Pag-order ng pagkain
M3	Nag chat na hinihingi ang aking cellphone number dahil ngpanggap na kaibigan
M4	Nalinlang dahil madali akong maniwala na totoo ang binibinta online
M5	Naglinlang dahil sa pag gamit ng link na ibinigay at ito pala ay isang virus
M6	Nang minsan nag order ako ng sapatos at hindi ito ang dumating
M7.	Minsan nalinlang sa pag order ng damit ngunit pagdating napapangit ng tela nito.
M8	Nag order sa online ngunit iba ang dumating
M9	Nasasayang ang oras dahil sa pag online ng mga bagay-bagay.

M10	Nag order ng sapatos ngunit ng dumating hindi tugma ang kulay na aking inorder.
M11	Nag order ng damit ngunit ng dumating ay hindi ngkasya sa sobrang sikip.
M12	Na linlang sa ganda ng kulay ngunit ng dumating ang pangit ng kulay
M13	Nalinlang sa sale ngunit pagdating sa item regulay price parin ang babayaran.
M14	Naadik na sa pag-order
M15	Nalinlang sa hitsura ng pagkain ngunit ng dumating iba ang hitsura.

Matutunghayan na mula sa mga naging sagot ng mga mag-aaral makikita na nalinlang sila sap ag order ng mga online shopping kung saan marami sa kanila na nag-order pero hindi iyo ang item na dumating. Ang iba naman ay nalinlang sa pag order ng pagkain kung saan makikita sa online na parang napakasarap ngunit ng dumating iba ang hitsura nito. Ang iba naman ay nalinlang sa pagbibigay ng sarili nilang impormasyon at iba naman ay na linlang sap ag open ng link na kanilang natanggap.

2. Paano mo nalalaman na ikwa ay na-linlang at paano mo natuklasan ang tunay na layunin ng nang-linlang?

Mga kalahok	Sagot ng mga kalahok
M1	Napatunayan ko dahil mali ang aking order
M2	Nalinlang ako dahil pagdating sa order iba ang hitsura
M3	Napatunayan ko na hindi ko talaga siya kaibigan
M4	Malalaman ko kasi sa pagdating ng order ay nalaman ko na hindi ito ang aking order
M5	Nalaman ko kasi ng mag try ako ito pala ay isang virus
Mga kalahok	Sagot ng mga kalahok
M6	Walang item na dumating
M7.	Nang dumating ibang-iba sa hitsura sa online
M8	Iba ang dumating hindi ang aking order
M9	Minsan ay hindi na tama ang oras na nasasayang

M10	Hindi dumating ang item na aking inorder
M11	Hindi nagkasya ang aking order
M12	Nadala sa ganda sa online ngunit hindi ito ang totoong dumating
M13	Nalinlang sa presyo
M14	Nasayang ang pag-order
M15	Kung titingnan masarap ngunit ng dumating iba na ang totoong mukha

Matutunghayan naman mula sa sagot ng mga mag-aaral sa tanong no. 2 na kung paano nila nalaman na sila ay nalinlang kadalasan sa kanilang sagot ay nalaman nila na sila ay nalinlang dahil ng dumating na

3. Ano ang teknolohiyang madalas gamitin sa mga insidente ng paglilinlang na iyong naranasan.

Matutunghayan mula sa sagot sa mag-aaral sa bilang 3 ay sumagaot ang lahat ng Cellphone kung saan ito ang kanilang ginagamit upang makapag online sila. Iyong iba naman sumagot ng laptop.

4. Paano nakakaapekto ang mga karanasang ito sa iyong tiwala sa online na komunidad o sa mga tao sa paligid mo?

Mga Kalahok	Sagot ng mga Kalahok
M1	Cellphone
M2	Cellphone
M3	Cellphone
M4	Cellphone/Laptop
M5	Cellphone
M6	Cellphone
M7.	Cellphone
M8	Cellphone/Laptop
M9	Cellphone/Laptop
M10	Cellphone
M11	Cellphone/Laptop
M12	Cellphone/Laptop
M13	Cellphone
M14	Cellphone
M15	Cellphone

Mga Kalahok	Sagot ng mga klahok
M1	Nawala ang tiwala sa pag oonline shop
M2	Nawalan ng tiwala kaya humina ang binta
M3	Huwag ng magpalinlang pa uli sap ag order
M4	Minsan nakakalugi sa negosyo kasi nawalan na ng customer

M5	Nawalan na ng tuwala sa mga online seller
M6	Nakakaapekto sa mga kita ng online seller
M7.	Minsan hindi na pinapansin ang mga post na mga binibinta ng online seller
M8	Hinding hindi na madaling magtitiwala ang mga customer
M9	Hindi na bibili ulit sa online
M10	Mawalan ng tiwala ang isang tao dahil sa maling binibinta ng mga seller
M11	Hindi na agad pa na magpapaloko ang mga tao
M12	May mararamdamang takot at Nawala na ang tiwala ng mga customer
M13	Nagdudulot ito ng kawalan ng tiwala sa mga customer
M14	Magiging maingat na ang mga mamimili
M15	Nagdudulot ng malaking problema sa teknolohiya lalong lalo na ang pagkalat ng virus na link.

Matutunghayan sa sagot mga mag-aaral sa bilang 4 na nawawala ang kanilang pagtitiwala sa mga online seller dahil sa mga panlilinlang na kanilang naranasan. Marami sa kanila ang nagsabi na mawawalan ng kita ang mga online seller dahil sa mga naranasan nilang panlilinlang at wala ng basta basta magtitiwala sa kanila kung magbibinta pa sila sa online halimbawa na lamang ay ang pagbibinta ng mga pagkain. Ang iba naman ay nagdudulot ng malaking problema sa teknolohiya total ng pagpapakalat ng link na nagdadala ng virus.

5. Paano mo ipagtanggol ang iyong sarili laban sa panlilinlang online?

Mga Kalahok	Sagot ng mga Kalahok
M1	Iwasan ang pag-order online
M2	Isauli ang maling item na dumating
M3	Maging maingat sa mga bagay-bagay na nakikita sa online
M4	Ireklamo kung mali ang item na dumating
M5	Huwag basta-basta ibigay ang iyong contact no o personal information
M6	Huwag basta-basta maniniwala sa ipinapakitang bagay

M7.	Isumbong sa nararapat
M8	Ireklamo sa pulisya
M9	Isauli ang mga maling bagay na dumating
M10	Isumbong sa Pulisya
M11	Isauli ang item
M12	Umiwas na sap ag online
M13	Huwag ng magbigay pa ng maraming oras sap ag gamit ng bcellphone
M14	Huwag ng magtiwala
M15	Iwasan na madaling pag-hanga sa mga online

Matutunghayan ang sagot ng mga mag-aaral sa talahanayan na ito sa bilang 5 na kung paano nila ipagtanggol ang kanilang sarili laban sa panlilinlang. Ang iba sa kanila ay sumagot ng isusumbong sa pulisya or sa mga nararapat. Ang ilan naman ay ireklamo ang kanilang order kung hindi ito ang dumating. Ang iba naman nagsabi na isauli ang item kung hindi ito ang tamang order ma dumating. Ang ilan nagsabi na para maiwasan ang malinlang huwag ng mag order o basta basta magtitiwala sa online. Huwag basta basta humanga sa mga nakikita online.

6. May mga hakbang ba na iyong isinagawa upang maiwasan ang mga sitwasyong maaring magdulot ng panlilinlang?

Mga Kalahok	Sagot ng mga Kalahok
M1	Huwag basta-basta magtitiwala
M2	Iwasan ang pag-online shopping
M3	Huwag basta magtitiwala
M4	Huwag basta magtitiwala
M5	Huwag basta magtitiwala
M6	Huwag basta magtitiwala
M7.	Huwag basta magtitiwala
M8	Huwag basta magtitiwala
M9	Huwag basta magtitiwala
M10	Huwag basta magtitiwala
M11	Huwag basta magtitiwala
M12	Huwag basta magtitiwala
M13	Huwag basta magtitiwala
M14	Huwag basta magtitiwala
M15	Huwag basta magtitiwala

Matutunghayan sa talahanayan na ito na halos lahat ng mga mag-aaral ay sumagot ng Huwag basta magtitiwala upang maiwasan ang mga sitwasyong maaring magdulot ng panlilinlang. Huwag basta basta ibigay ang iyong

tiwala sa tao lalong lalo na kapag hindi mo pa siya gaano ka kilala.

7. Ano ang iyong natutunan mula sa iyong mga karanasan, at paano ito nakatutulong sa iyong pagiging maingat online?

Mga Kalahok	Sagot ng mga Kalahok
M1	Huwag basta magtitiwala
M2	Huwag basta magtitiwala
M3	Huwag basta magtitiwala
M4	Huwag basta magtitiwala
M5	Huwag basta magtitiwala
M6	Huwag basta magtitiwala
M7.	Huwag basta magtitiwala
M8	Huwag basta magtitiwala
M9	Huwag basta magtitiwala
M10	Huwag basta magtitiwala
M11	Huwag basta magtitiwala
M12	Huwag basta magtitiwala
M13	Huwag basta magtitiwala
M14	Huwag basta magtitiwala
M15	Huwag basta magtitiwala

Matutunghayan sa talahanayan na ito na lahat ng mga mag-aaral ang kanilang sagot sa bilang 7 ay Huwag basta magtitiwala, ito ang kanilang unang natutunan sa paggamit ng online, maging maingat sa lahat ng bagay na iyong pinapasok.

8. Ano ang iyong opinion tungkol sa responsibilidad ng mga indibidwal na panatilihin ang kanilang sariling seguridad online?

Mga Kalahok	Sagot ng mga Kalahok
M1	Kilitising Mabuti ang bagay na kanilang inorder
M2	Maging maingat sa pagpili ng mga bagay
M3	Huwag basta basta magtitiwala sa mga ipinopost sa media
M4	Kilalaning Mabuti ang iyong binibilhan ng iyong item.
M5	Huwag basta magtitiwala
M6	Huwag bumili sa hindai kakilala
M7.	Maging maingat sa pagpili ng mga bagay
M8	Mag-ingat palagi sa mga link na send huwag ito basta nalng I open
M9	Maging maingat palagi
M10	Maging maingat sa lahat ng bagay

M11	Maging responsible sa mga bagay bagay
M12	Maingat sa pagbibigay ng mga personal na information
M13	Maging responsible sa paggamit ng online shooping
M14	Huwag basta magpapadala
M15	Maingat palagi sa mga gagawin.

Matutunghayan sa sagot ng mga mag-aaral sa talahayan na ito na ilan sa mga mag-aaral ay sumagot ng maging maingat, maging responsible sa paggamit ng online shopping, ang iba nagsabi na huwag basta ipagkatiwala ang pagbibigay ng sariling impormasyon. Ang ibang mga mag-aaral naman ay nagsabi ng huwag basta basta mag titiwala sa mga post na makikita sa social media.

9. Paano mo maiparating sa ibang kabataan ang imposmasyon ng pagiging maingat sa paggamit ng teknolohiya?

Mga Kalahok	Sagot ng mga Kalahok
M1	Magbibigay ng payo na huwag basta basta magtitiwala sa online shopping
M2	Magbigay ng payo na huwag basta basta magpapadala o magtitiwala sa mga bagay na makikita sa online media.
M3	Magbigay payo na huwag basta basta magtitiwala sa hatid ng social media
M4	Magbigay payo na huwag basta basta magtitiwala sa hatid ng social media
M5	Magbigay payo na huwag basta basta magtitiwala sa hatid ng social media
M6	Magbigay payo na huwag basta basta magtitiwala sa hatid ng social media
M7.	Magbigay payo na huwag basta basta magtitiwala sa hatid ng social media
M8	Magbigay payo na huwag basta basta magtitiwala sa hatid ng social media
M9	Magbigay payo na huwag basta basta magtitiwala sa hatid ng social media
M10	Magbigay payo na huwag basta basta magtitiwala sa hatid ng social media
M11	Magbigay payo na huwag basta basta magtitiwala sa hatid ng social media
M12	Magbigay payo na huwag basta basta magtitiwala sa hatid ng social media
M13	Magbigay payo na huwag basta basta magtitiwala sa hatid ng social media
M14	Magbigay payo na huwag basta basta magtitiwala sa hatid ng social media

M15	Magbigay payo na huwag basta basta magtitiwala sa hatid ng social media
-----	---

Matutunghayan sa talahanayan na ito na ang sagot ng mga mag-aaral sa bilang 9 lahat ng mga mag-aaral ay sumagot ng Magbibigay sila ng payo na huwag basta basta magtitiwala sa hatid ng social media. Makikita na nagsasabi ang mga mag-aaral na huwag basta magpapadala o magtitiwala sa mga bagay na makikita sa online media.

10. Ano ang mga suhestiyon mo para sa ibang mag-aaral upang maiwasan ang panlilinlang at mapanatili ang kanilang kaligtasan online?

Mga Kalahok	Sagot ng mga Kalahok
M1	Magbibigay ng payo na huwag basta basta magtitiwala sa online shopping
M2	Iwasan ang masyadong paggamit ng online dahil nakakasira ito sa ating pag-aaral
M3	Mag-ingat palagi sa mga nakikita sa online media
M4	Huwag basta basta magpapadala sa social media.
M5	Maingat sa paggamit ng social media
M6	Maingat sa paggamit ng social media
M7.	Maingat sa paggamit ng social media
M8	Maingat sa paggamit ng social media
M9	Maingat sa paggamit ng social media
M10	Maingat sa paggamit ng social media
M11	Maingat sa paggamit ng social media
M12	Maingat sa paggamit ng social media
M13	Maingat sa paggamit ng social media
M14	Maingat sa paggamit ng social media
M15	Maingat sa paggamit ng social media

Matutunghayan sa talahanayan na ito na ang mga mag-aaral ay sumagot ng maingat sa paggamit ng social media, maging maingat sa palagi sa mga

nakikita na mga post sa social media, at may nagsabi na iwasan huwag masyadong gumamit ng online dahil nakakasira ito sa pag-aaral. Minsan nawawalan na sila ng focus dahil sa sobrang paggamit ng cellphone minsan doon na nauubos ang oras sa panonood ng mga post sa media.

Mula naman sa mga salaysay na aking mga nakapanayam sa mga mag-aaral narito ang ilan sa mga rason kung bakit may mga taong nalililang sa social media. Narito ang ilan sa mga kadalasang rason:

1. Kawalan ng Kaalaman:

- Maraming tao ang hindi lubos na maalam sa mga panganib at teknik ng panlilinlang online. Ang kakulangan sa kaalaman ukol sa mga ito ay maaaring maging dahilan kung bakit sila ay nalililang.

2. Impormasyon ng Mali o Fake News:

- Ang social media ay madalas na nagiging platform para sa pagpapakalat ng maling impormasyon o fake news. Ang pagtanggap ng maling impormasyon at ang kakulangan ng kritikal na pagsusuri ay maaaring magdulot ng panlilinlang.

3. Social Engineering:

- Ang social engineering ay isang paraan ng panlilinlang kung saan ang manlilinlang ay nagtatangkang manipulahin ang emosyon o kredibilidad ng tao upang makuha ang kanyang impormasyon o pagsang-ayon.

4. Identity Theft:

- Ang pagnanakaw ng identidad ay isang uri ng panlilinlang kung saan ang manlilinlang ay nangangailangan ng personal na impormasyon ng isang tao, tulad ng pangalan, address, o financial details, upang gamitin ito sa masamang layunin.

5. Scams at Phishing:

- Ang mga online scams at phishing attacks ay nagtatangkang kunin ang sensitive na impormasyon ng tao, tulad ng mga password at credit card

details, sa pamamagitan ng pagpapakita ng mukhang lehitimong mga mensahe o website.

6. Peer Pressure:

- Minsan, ang tao ay nalililang dahil sa impluwensya ng kanilang mga kaibigan o kapwa online. Kapag nakakita sila ng kanilang mga kaibigan na sang-ayon o nagpapakita ng interes sa isang partikular na bagay, maaaring madala sila na gawin ang parehong bagay kahit na ito'y hindi ligtas o lehitimo.

7. Overconfidence:

- May mga tao na masyadong kumpiyansa sa kanilang sarili at nag-aakala na hindi sila maaaring maging biktima ng panlililang. Ito ay maaaring magdulot ng pagkakaroon ng kakulangan sa pag-iingat sa online na espasyo.

Ang pag-iingat at ang pagkakaroon ng sapat na kaalaman ukol sa mga panganib ng online na kaligiran ay mahalaga upang mapanatili ang kaligtasan ng mga tao sa social media. Ang edukasyon sa cybersecurity at ang pagpapatupad ng maingat na online behavior ay mahalaga upang mapigilan ang mga insidenteng ito.

5. RESULTA

Natuklasan sa pag-aaral na ito na may iba't ibang uri ng panlililang gamit ang teknolohiya. Kasama dito ang phishing scams, fake news dissemination, identity theft, at iba pang masusing paraan ng panlililang. Karamihan sa mga panlililang online ay nagmumula sa mga hindi kilalang websites, social media platforms, at email. Ang ilang panlililang naman ay nagmumula sa mga mas kilalang sources ngunit nagtataglay pa rin ng malililang na impormasyon.

Masusing naisagawa ang pagsusuri sa epekto ng panlililang sa mga biktima. Nakita na marami sa kanilang naapektohan ang kanilang emosyonal at mental na kalusugan. Ang iba naman ay nakakaranas ng financial losses dahil sa identity theft at iba pang uri ng panlililang.

Mula sa isiinagawang pagsusuri dapat maging mapagmatyag ang bawat tao upang maunawaan ang mga pamamaraan na ginagamit ng mga

manlililang. Kasama dito ang paggamit ng sophisticated na teknolohiya, pagtatago sa likod ng anonymous na online identities, at paggamit ng mukhang-legitimong impormasyon.

Mula naman sa pagsusuri sa kahandaan ng publiko, lumabas na marami sa mga tao ay hindi sapat na handa o kaalaman sa panganib ng panlililang online. Ito ay nagbibigay-diin sa pangangailangan ng masusing edukasyon at kampanya upang mapabuti ang cybersecurity awareness ng publiko.

Kalahok	Edad	Tirahan	Pangalan ng Magulang	Trabaho ng Magulang
M1	15	Calao-Don Carlos Buk.	Noel C. Baculi Leonisa L. Comendador	Farmer Housewife
M2	14	Maraymaray Don Carlos Buk	Roel C. Bahian Mary Jane C. Remido	Farmer Laborer
M3	15	Calao-Don Carlos Buk	Orbel m. Camacho Efril A. Tanio	Laborer Housewife
M4	16	Maraymaray Don Carlos Buk	Joey I. Cordero Domingga C. Pasibog	Watchman Housewife
M5	15	Bershiba Kitaotao Buk.	Ricky P. Dela Cerna Jivie Rose Salas	OFW
M6	15	San Nicolas Don Carlos Buk.	Renante C. Dulay Renelyn T. Laranio	Tricycle Driver OFW
M7	15	Pinamanguhan kadingilan Buk	Alejandro D. Maloloyon	Driver Housewife

			Mercedita S. Suralta	
M8	16	Maraymaray Don Carlos Buk	Dante B. Ortaliz Aisa P. Buhawe	Carpenter Housewife
M9	15	Maraymaray Don Carlos Buk	Felix B. Cabual Rasmia D. Macabato	Driver Housewife
M10	15	Calaocalao Don Carlos Buk	Dioning A. Depio Susan R. Micabalo	Construction Worker Housewife
M11	15	San Nicolas Don Carlos Buk	Roel s. Lazaro Riza H. Cordova	Laborer Housewife
M12	15	CalaoCalao Don Carlos Buk	Roberto R. Ofiana Roselyn B. Delacruz	Farmer Housewife
M13	15	San Nicolas Don Carlos BUK	Francisco R. Osip Rosita M. Augusto	Farmer Housewife
M14	16	Calaocalao Don Carlos Buk	Guillermo L. Retazo Jr Marivic B. Dela Cruz	Driver Housewife
M15	15	Maraymaray Don Carlos Buk.	Andres H. Verzosa Norma P. Talledo	Farmer Housewife

Mga Rekomendasyon

Batay sa mga natuklasan ng pag-aaral hinggil sa mga karanasan ng mga mag-aaral sa panlilinlang gamit ang teknolohiya, iminumungkahi ang mga sumusunod:

1.Para sa mga mag-aaral.
Hinihikayat ang mga mag-aaral na maging mapanuri at maingat sa paggamit ng social media

at iba pang online platform. Kailangang suriin muna ang pinagmulan, kredibilidad, at nilalaman ng mga mensahe, link, anunsiyo, at produktong nakikita online bago magbigay ng personal na impormasyon o magsagawa ng transaksyon. Hindi rin dapat ibahagi ang mga password, verification code, account details, address, at iba pang sensitibong impormasyon sa hindi awtorisadong tao o website.

2.Para sa mga magulang o tagapag-alaga.
Inirerekomenda ang patuloy na paggabay at pakikipag-usap sa mga anak hinggil sa ligtas at responsableng paggamit ng teknolohiya. Dapat tulungan ng mga magulang ang mga mag-aaral na makilala ang mga karaniwang paraan ng panlilinlang, kabilang ang phishing, pekeng account, maling impormasyon, mapanlinlang na online advertisement, at pagpapanggap bilang kakilala.

3.Para sa mga guro at paaralan.
Iminumungkahi ang pagsasama ng mga aralin hinggil sa digital literacy, media and information literacy, cybersecurity awareness, at responsableng paggamit ng social media sa mga asignatura at gawaing pampaaralan. Maaari ring magsagawa ng seminar, talakayan, poster-making activity, kampanya, at situational exercises upang higit na maunawaan ng mga mag-aaral ang mga panganib ng online na panlilinlang at ang wastong paraan ng pagtugon dito.

4.Para sa pamunuan ng paaralan.
Inirerekomenda ang pagbuo ng malinaw na programa o polisiya para sa pag-uulat ng mga insidente ng online na panlilinlang, cyberbullying, phishing, at pagnanakaw ng identidad. Dapat magkaroon ng mekanismo kung saan maaaring humingi ng tulong ang mga mag-aaral nang may paggalang sa kanilang privacy at seguridad.

5.Para sa mga gumagamit ng online shopping platform.

Hinihikayat ang mga mag-aaral at iba pang mamimili na gumamit lamang ng mapagkakatiwalaang platform at beripikadong account. Kailangang basahin ang mga review, suriin ang rating ng nagbebenta, tiyakin ang presyo at kondisyon ng produkto, at iwasang magpadala ng bayad sa mga kahina-hinalang account. Dapat ding itago ang mga resibo, screenshot, at iba pang patunay ng transaksyon sakaling kailanganing magsagawa ng reklamo.

6. Para sa mga kinauukulang ahensiya at organisasyon.

Iminumungkahi ang pagpapaigting ng mga kampanya hinggil sa online safety at cybersecurity, lalo na para sa mga kabataan. Makabubuti rin ang pagbibigay ng madaling maunawaang impormasyon tungkol sa mga paraan ng pag-uulat ng scam, phishing, pekeng account, at iba pang insidente ng cybercrime.

7. Para sa mga susunod na mananaliksik.

Maaaring palawakin ang saklaw ng pag-aaral sa pamamagitan ng paglahok ng mas malaking bilang ng mga respondente mula sa iba't ibang paaralan, baitang, at pamayanan. Maaari ring magsagawa ng paghahambing batay sa edad, kasarian, antas ng paggamit ng internet, at uri ng social media platform. Iminumungkahi rin ang paggamit ng mas sistematikong instrumento at kombinasyon ng kwalitatibo at kwantitatibong pamamaraan upang higit na mapalalim ang pagsusuri sa epekto ng online na panlilinlang sa emosyonal, mental, panlipunan, at pinansiyal na kalagayan ng mga biktima.

REFERENCES

- [1]. ABS-CBN News. (2019, August 14). Hukospukos:
- [2]. The Filipino word for goosebumps. <https://news.abs-cbn.com/life/08/14/19/hukospukos-the-filipino-word-for-goosebumps>
- [3]. Brainly Philippines. (n.d.). Pagdadalamat [Online question-and-answer page]. <https://brainly.ph/question/2076515>
- [4]. CNN Philippines. (2018, July 18). Hukospukos:
- [5]. The Filipino phenomenon you've never heard of. <https://cnnphilippines.com/life/2018/07/18/Hukospukos-The-Filipino-Phenomenon-Youve-Never-Heard-Of.html>
- [6]. CNN Philippines Life. (2018, July 25). Hukospukos:
- [7]. The Filipino phenomenon na parehong kaakit-akit at nakakatakot. <https://cnnphilippineslife.com/culture/2018/07/25/hukospukospukos-the-filipino-phenomenon-na-parehong-kaakit-akit-at-nakakatakot>
- [8]. Course Hero. (2021). Pagdadalamat.
- [9]. <https://www.coursehero.com/file/46470411/PAGDADALUMATdocx>
- [10]. Esquire Philippines. (n.d.). Hukospukos: The
- [11]. Filipino phenomenon that is more than just
- [12]. skin deep.
- [13]. <https://www.esquiremag.ph/culture/a3773/hukospukos-the-filipino-phenomenon-that-is-more-than-just-skin-deep/>
- [14]. GMA News Online. (2018, July 26). Hukospukos:
- [15]. Ang kababalaghan ng mga Pilipino na parehong kaakit-akit at nakakatakot. <https://www.gmanews.com/lifestyle/culture/2018/07/26/hukospukos-ang-kabalaghan-ng-mga-pilipino-na-parehong-kaakit-akit-at-nakakatakot>
- [16]. Google. (n.d.). Search results for "pagdadalamat".
- [17]. Retrieved August 14, 2026, from <https://www.google.com/search?q=pagdadalamat>
- [18]. Inquirer.net. (n.d.). Hukospukos: The Filipino
- [19]. phenomenon na hindi lamang balat ang lalim. <https://newsinfo.inquirer.net/116205/hukospukos-the-filipino-phenomenon-na-hindi-lamang-balat-ang-lalim>
- [20]. Philippine Daily Inquirer. (n.d.). Hukospukos: The
- [21]. Filipino phenomenon that's both fascinating and frightening. <https://newsinfo.inquirer.net/119468/hukospukos-the-filipino-phenomenon-thats-both-fascinating-and-frightening> Rappler. (2017, November 29). Hukospukos: The
- [22]. Filipino phenomenon that's more than just goosebumps. <https://www.rappler.com/culture/movie-s-tv/2017/11/29/hukospukos-filipino-phenomenon-more-than-just-goosebumps>
- [23]. Scribd. (n.d.). Pagdadalamat ng salita.
- [24]. <https://www.scribd.com/presentation/446639550/Pagdadalamat-ng-Salita> Spot.ph. (n.d.). Hukospukos: The Filipino
- [25]. phenomenon that's more than just skin deep. <https://www.spot.ph/culture/15841/hukospukos-the-filipino-phenomenon-that-is-more-than-just-skin-deep>

- [26]. Study.com.(n.d.). Pagdadalumat.
<https://www.studocu.com/ph/login>